

[Marcel - hodnota]

Ladislav Hejdánek

◆ diktát, česky, vznik: nedatováno

◆ dictate, Czech, origin: nedatováno

[Marcel – hodnota]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

Písek 18. 6. ráno, při čtení druhého svazku, vlastně třetího svazku Gabriela Marcela *Werkauswahl*, *Unterwegs sein*, strana 210 a další, kde se hovoří o vztaze, zejména 211, o tom, co to vlastně znamená hodnota. Hodnota znamená *Gesichtspunkt*, to jest hledisko či perspektiva, a vlastně *in Betracht ziehen*. To jest to vztáhnout. Znamená to tedy vztažení k nějakému orientovanému prostoru, orientovanému světu. Tedy tohleto je potřeba důkladně analyzovat. Prostě a dobře, hodnota přestává mít funkci hodnoty, jestliže je objektivována, bych já řekl. Hodnota tedy může být připisována pouze něčemu, co tu hodnotu má. Jenomže to „má“ je zase chybně, to ukazuje Marcel jinde také. Je otázka, jestli něco má hodnotu, nebo hodnota má něco ve smyslu Rádlovy úvahy o tom, zda my máme pravdu, nebo pravda má nás, třeba v *Útěše*. Tedy něco má hodnotu jedině z jistého hlediska, to hledisko samo znamená vlastně poukaz ke kontextu. A v tom kontextu subjektivisté ukazují jedině význam subjektu, že to je v kontextu ke mně, zatímco ten kontext vždycky zahrnuje také ty druhé, čili je to v kontextu k nám, což je velmi důležité, ten vztah já, ty, já a ten druhý, já a ti druzí a tak dál, ten je tam důležitý. A kromě toho tento kontext nutně zahrnuje také ony nepředmětné výzvy, jež k nám přicházejí z budoucnosti, tedy nikoli jsoucí. Tedy tahle ta orientace světa musí být chápána právě z hlediska toho, že není jenom něco nalevo a napravo, nahoře a dole, nýbrž je něco z budoucnosti přicházejícího a něco do minulosti odcházejícího. A to hledisko, respektive ten kontext, v němž teprve to všechno dává smysl, spočívá v tom, že já mohu tu budoucnost přijímat otevřeně anebo naopak se vůči ní uzavírat, a podobně, že mohu tu minulost, ať volky či nevolky, udržovat v aktuálnosti, v aktuálním jejím působení, to jest, že aniž o tom vím třeba a aniž jsem si toho vědom, tak jsem já tím zdrojem té tíhy, s jakou minulost na mě tlačí, na mě spočívá. Jako bych já sám nevědomky třeba, ale také třeba vědomky, rozhodoval o tom, co bude to břímě, které mě tlačí, které musím nést, co bude toto břímě obsahovat a co nebude. Čili není to minulost, která o tom rozhoduje, nýbrž jsem to já, který o tom rozhoduje, jenomže většinou o tom nevím, že o tom rozhoduju, tedy v tomto smyslu jsem pak otrokem čehosi, co vlastně je závislé na mně. Je to tedy ta základní struktura odcizení. Člověk se odcizuje sám sobě, jestliže se odcizuje přicházející budoucnosti a zůstává otrokem, zajatcem minulosti, která je také vždycky vybírána, ale vybírána bez rozhodnutí nebo bez plného vědomí, bez posudku, zda právě tato má být vybrána nebo ne. A tento posudek, to posuzování je aktivita, která vždycky je spjata s mou otevřeností nebo uzavřeností vůči přicházející budoucnosti. Neboť minulost může být ožívována, aktualizována pouze, je-li k dispozici ona přicházející budoucnost, vůči níž mohu být zčásti uzavřen a přitom využívat toho k tomu, že nechávám minulost nadále platit, respektive že ji nechávám, aby tížila mne i jiné a podobně.

Jiný hlas: Seriál o etice. Když se chceme zamyslet nad etikou, jak bychom si mohli vymezit pojmy, jako je mravnost, etika, morálka, morální, co křesťanské základy těchto pojmů, jak je na tom naše společnost ve vztahu k nim?

Ladislav Hejránek: V těchhle věcech je velká nejasnost. Především se nerozlišují dvě věci. Nejde o to, jak je nazvem, že někdo mluví o morálce a o mravnosti jako dvou různých věcech. Někdo tomu může dát význam opačný, ale důležité je jedno. Už u zvířat, zejména u vyšších zvířat, můžeme vidět, že platí jakési kodexy, že platí normy jednání. To, co u lidí tomu odpovídá, to jsou zvyky. Zvyk latinsky řekne se *mos*, množné číslo *mores*, morálka, moralita a tak dál je od toho. Z toho nemůžeme vyjít, protože tady nám jazyk mnoho nepomůže. My musíme od toho, co je slušné, co se má, co je zvykem, musíme odlišit probudilost svědomí. A to je něco docela jiného. Jestliže Ježíš zpochybňuje farizeje, tak to není proto, že to byli nemorální lidé, že byli nemravní. Oni měli svou velice vypracovanou morálku. Ježíš

jím vytýká, že vyřadili z toho svého uvažování o tom, co se má a co se nemá, že z toho vyřadili svědomí. Já si myslím, že to je základ všeho; když budeme mluvit o etice, musíme si vyjasnit, že jde o dvě různé věci. Lidé se v mnohém podobají zvířatům – a já si nemyslím ve špatném smyslu. Slavný etolog Konrad Lorenz napsal celou knihu o tom, jak se chovají husy v hejnu, jak se chovají k nové huse, která tam přišla a tak dále. Tohleto všechno, když člověk čte, tak úplně ho mrazí v zádech, že vlastně lidé jednají jako husy anebo že husy jednají jako lidé.

Ale tohle právě není ta probudilost svědomí. Mně se zdá, že třeba taková ta lojalita, jaká je mezi jednotlivými skupinami, ať už kmenová, nebo lojalita lidí z jedné vesnice proti jiné vesnici, zejména u mladých, u kluků, kteří po sobě házejí a svádějí bitvy a tak dál, nebo lojalita k vlastnímu sportovnímu oddílu – jsem slávista a prostě slávisté jsou, i když prohrávají, tak to je můj klub – to nemá s tou skutečnou mravností a s tou probudilostí svědomí co dělat. Čili to je první věc, kterou musíme rozlišit.

Jiný hlas: Ano, pokud uvažujeme o křesťanství, tak právě musíme akcentovat důraz na svědomí, otázku svědomí.

Ježíš skutečně zpochybňoval tu morálku. To jest ty zvyky. V evangeliích je naprosto zjevně, úmyslně zdůrazněno, že se o něm říkalo, že je žráč a pijan vína, že stoluje s nevěstkami a hříšníky. Tohleto se tam zdůrazňuje právě proto, že to není žádná zásluha v tom posledním smyslu, o kterou Ježíšovi jde, že to je jenom otázka lidské slušnosti. Ale ta slušnost může být někdy velice v rozporu s tím, co člověk má dělat podle svědomí.

Jiný hlas: Pro židovskou tradici je etika východiskem a cílem všeho usilování, ano dokonce všeho bytí. Platí to pro křesťanství?

Já bych to nezjednodušoval, pokud jde o židovství. I tam to musíme rozlišovat, ale zejména pokud jde o křesťanství, přece stačí si přečíst *Červené písmeno* a vidíme, jak puritáni zcela pominuli otázku svědomí a prostě trvali na morálce. Nebo na mravnosti nebo na něčem takovém, prostě že ten rozdíl tam je naprosto patrný. Je možno se dopouštět hrozných protilidských činů, jako by to bylo správné. To jest se svědomím takzvaně čistým, nepoužitým.

Jiný hlas: Co pro vás platí jako pro filosofa o etice, jak ji vymezujete?

Především etika je po mém soudu filosofická disciplína, které nejde o ty mravy, nýbrž jde jí o ty poslední principy, o poslední zdůvodnění toho, co je právě v lidském životě. A to právě ve všech směrech. Nejenom tedy v meziosobních vztazích, ale také ve vztazích celospolečenských, co je právě ve vědě, co je právě ve filosofii, co je právě v umění, to všechno nějak je spjato s otázkami svědomí. Nevyhne se tomu ani vědec, nejexaktnější vědec, jako je fyzik, se nevyhne otázkám svědomí, když pracuje třeba s jadernou energií a podobně.

Jiný hlas: Je pravda něco víc nebo něco jiného než etika? Je to souznačné, souběžné nebo divergentní?

Zase tady jde o to, co chápeme pod slovem pravda. Já si myslím, že my musíme jedno slovo vyhradit pro to, čemu říkáme to pravé. Já pravdu chápu nikoli jako záležitost výpovědí, jako záležitost myšlenek, nýbrž jako něco, co se týká celého našeho života. A v tomto smyslu samozřejmě pravda má své důležité důsledky ve všech oblastech lidského života, tedy také ve všech oblastech, kde můžeme mluvit o mravnosti a mravech a podobně.

Jiný hlas: Je mravnost správnost? Přesahuje to, co je právě a čemu má být člověk od dán, to, co se obvykle míní mravností?

Já si myslím, že pokud lidé nejsou zachvázeni nějakou ideologií, takže všichni se mohou rozumně domluvit o tom, co je mravné ve smyslu toho správného v dané situaci. To si také ještě musíme říct, že to, čeho se dosahuje těmi formulemi, ať už zákona nebo mravními kodexy, vždycky je tak obecné, že se to netýká konkrétní situace. Ale to vskutku pravé – pravda, to, co je mravné a pravdivé a zbožné, jak říkal Rádl, najednou, v jednom, nejde to rozdělit – to je vždycky situační. Takže všechny ty společenské normy, které platí ve společnosti čistě proto, aby lidé se nepokousali, tak to je celkem užitečná věc, ale rozhoduje se vždycky o tom, zda to je v té dané situaci právě to pravé, zda nějaké jiné normy, důležitější, které se nestaly dosud pouhou zvyklostí, zda nemají mít přednost.

Jiný hlas: A co mravnost a demokracie? Je demokracie mravná, když tu rozhoduje *démos* rovná se lid rovná se většina?

Já si myslím, že demokracie už dávno nemůže být chápána jako vláda lidu, že demokracií dneska musíme rozumět něco daleko náročnějšího a my máme velkého myslitele demokracie Masaryka, který ukazoval, že demokracie je způsob života a také způsob myšlení, že to není jenom pouhá státní forma nebo způsob, jak se volí a tak dále. A že většina má vždycky pravdu, to víme, že neplatí.

Jiný hlas: A co mravnost a tragické události v Evropě a ve světě?

Tuto otázku bych chápal tak trochu jako zbytečnou. Všichni víme, že o mravnosti mluvíme právě proto, že to, co má být, se většinou neshoduje s tím, co jest. A jestliže někdo chce mravnost redukovat na to, co jest, to jest chce popisovat, jak se lidé skutečně chovají, a tomu říká mravnost, tak pochopitelně potom nemáme filosoficky o čem hovořit. A naopak, jestliže to nebudeme takto redukovat, tak je samozřejmé, že to napětí mezi tím, jak se lidé chovají a jak se mají chovat, je veliké. Někdy je ohromné, je děsivé a my víme, že člověk, když opustí tu svou vázanost na svědomí a prostřednictvím svědomí na to pravé, tak se stává potom něčím horším než zvíře.

Jiný hlas: A co největší etické problémy dneška?

Já si myslím, že hlavním etickým, ale nikoliv mravním nebo morálním, hlavním etickým problémem, to znamená teoretickým problémem – etika je věda v tomto smyslu, byť filosofická – tak největším problémem je, že naše myšlení pochází z tradice řecké a v Řecku nebyly k dispozici myšlenkové prostředky, jak myšlenkově zvládnout, jak uchopit, jak respektovat jedinečnost toho druhého. A po té stránce tedy ta bída celá je v tom, že my se dneska musíme naučit novým způsobem myslet. Celé dějiny evropské k tomu směřují, ta historie je velmi pozoruhodná. To, čemu dneska říkáme subjekt, dříve byl objekt. Nejvíce se o to zasloužili němečtí romantičtí filosofové, ale právě zase to má ten nádech romantismu, my to toho romantismu musíme zbavit, ale přesto musíme rehabilitovat chápání druhého člověka jako subjektu, to jest nikoli jako objektu. My jsme si v Evropě navykli žít ve světě předmětů, ve světě objektů, a my už dneska zvířata, rostliny nebereme jako živé bytosti a nakonec už ani lidi nebereme jako živé bytosti. Prostě tohle je myslím základní věc. Zvěčnění nejenom ve skutečnosti, a to zvěčnění člověka – dříve se tomu říkalo odcizení, sebeodcizení člověka – to zvěčnění člověka, člověk se stává i sám pro sebe jenom věcí, to je ohromný a hrozivý důsledek jakéhosi vytržení, masového vytržení moderního člověka z kořenů. A já si myslím, že je možno zapustit ty kořeny znovu jediné tak, když si začneme uvědomovat, že každý z nás je subjektem jenom díky tomu, že když se narodil, tak že se nad ním skláněly subjekty těch druhých lidí a že jenom díky tomu se mohl stát sám sebou, že bez těch druhých nikdo z nás nemůže být sám sebou. Tohle dokud si neuvedomíme, tak asi z té krize nijak nevyjdeme.

Jiný hlas: Lze v politice mluvit pravdu a tak jednat mravně?

Já si myslím, že v politice se musí mluvit pravda a že se musí jednat mravně, ale to je právě požadavek. To je výzva každému. Já se někdy hrozím, s jakou neotřeseností a dokonce až samolibostí dneska si politikové i druhého a třetího řádu navykli mluvit o tom, co je průchodné v politice nebo v parlamentě, co může mít naději na úspěch nebo ne, a vůbec neuvažují o tom, čeho musí být dosaženo, nemá-li dojít ke katastrofě. A to ne ke katastrofě ekonomické, ta není nikdy tím nejhorším, nýbrž ke katastrofě lidské společnosti, která prostě klesne pod úroveň lidskou. A po téhle stránce já myslím, že je velmi nebezpečné říkat, že politika je něčím, co má svou vlastní zákonitost, co prostě machiavelismus, byť jakkoli intelektuálně vylepšený – prostě politika je vztah společenský, je to vztah mezi lidmi a mezi lidskými organizacemi a společenstvími, a tudíž se může odehrávat jedině ve sféře, kde platí to, co je pravé, a co není pravé. Jestliže toto politik odmítá, tak já si myslím, že by neměl být volen.

Jiný hlas: A co etika a ochrana přírody?

Ochrana přírody po mém soudu je z větší části technická záležitost a já nesu velmi nelibě, že většina dnešních ekologických entuziastů není odborně na výši a že si vymýšlejí. Já jsem teď zrovna byl v Holandsku a tam jsem slyšel, že třeba proti výstavbě větrných elektrárniček – řada několika desítek sloupů, na nichž jsou ty elektrárničky – proti tomu nikdo neprotestoval, i když to zatím není příliš výnosné, poněvadž ještě technika není na výši, je to velmi drahé zatím, ale jediní, kdo protestovali, byli ekologové, protože to hyzdí horizont. Po mém soudu to je takový doklad, jak lidé, kteří neumějí pořádně myslet, chtějí si něco vyřídit, nějaké své vnitřní potřeby, vnitřní komplexy nebo co, a že pak říkají kdejaký nesmysl a vůbec neuvažují o tom, zda to je, nebo není nesmysl.

Jiný hlas: Jak se z hlediska etiky díváme na ochranu života?

Když se řekne ochrana života, tak první nám napadne Schweitzer. Po mém soudu je třeba jeho hlas brát velmi vážně. Úcta k životu je něco velice závažného, ale musíme si také uvědomit, že život není vždycky jenom neškodný pro jiné životy. Koneckonců bakterie mohou také parazitovat na zvířatech i na lidech způsobem, že nejenom zvířata a lidé onemocní, ale že zemřou. Tedy život sám o sobě po mém soudu cenu nemá. Úcta k životu, to je formule, která musí být správně interpretována. Není to úcta ke každému životu, k jakémukoli životu a dokonce ani ne ke každému lidskému životu. Tam si musíme uvědomit, že aspoň teda v křesťanském pohledu, že také celý lidský život je plný té slámy, která posléze shoří, a těch zlatých zrníček tam z nikoho z nás nezbude moc.

Jiný hlas: Ochrana lidského zárodku, *embrya*, patří ke stabilní struktuře etiky, nebo je právě zapříisáhlá ochrana zárodku velmi komplikovaná po stránce etiky?

Nejenom komplikovaná, já si myslím, že to je jakési konfuční zauzlení problematiky, která vlastně měla být dovedena úplně jiným směrem. Já na tohle vždycky říkám, že nechápu, proč má ta ochrana života v této věci, to jest proč má odpovědnost vůči životu končit, respektive začínat čerstvého zárodku.

Já si myslím, že naše odpovědnost vůči příštím generacím musí předbíhat ty generace. My jsme odpovědní za to, jakou zemi, jakou vodu, jaké ovzduší zanecháme příštím desítkám generací a ne jenom soustředit se na ty, kteří se právě teď rodí nebo chystají narodit.

Jiný hlas: Tak děkuju.

Myslíte, že to... snad.

Jiný hlas: Perfektní.

Asi si to rozdělíme...